MUSTAQILLIK DAVRI ADABIYOTIDA MILLIY O'ZLIK IFODASI

Abduqodirova O'g'ilxon Abdurahmon qizi
Namangan davlat universiteti magistranti
https://orcid.org/0009-0005-6263-402X

Qabul qilindi: 30.10.2025
Ko'rib chiqildi: 31.10.2025
Tasdiqlandi: 01.11.2025

Kalit so'zlar:
Milliy o'zlik, mustaqillik davri, adabiyot, tarixiy xotira, madaniy qadriyat, ruhiyat, pedagogik funksiyalar.

Annotatsiya. Ushbu tezisda mustaqillik davrida O'zbekiston adabiyotida milliy o'zlikni ifodalash masalasi o'rganilgan. Tadqiqotda adabiyot namunalari tahlil qilinib, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va milliy ruhiyat orqali o'zlikni shakllantirish jarayoni ko'rib chiqiladi. Mustaqillik davri adabiyoti orqali yozuvchilar va shoirlarning milliy ongni rivojlantirishga qaratilgan ijodiy yondashuvlari tahlil qilinadi va zamonaviy adabiy jarayondagi milliy o'zlikning ifodalanish usullari aniqlanadi.

Keywords:
National identity, independence period, literature, historical memory, cultural values, spirit, pedagogical functions.

Annotation. This thesis examines the expression of national identity in Uzbek literature during the independence period. The study analyzes literary works to explore how national values, historical memory, and cultural spirit contribute to shaping identity. The research highlights the creative approaches of writers and poets in promoting national consciousness and identifies the ways national identity is expressed in contemporary literature.

Ключевые слова:
Национальная идентичность, период независимости, литература, историческая память, культурные ценности, духовность, педагогические функции.

Аннотация. В данной тезисной работе исследуется выражение национальной идентичности в узбекской литературе периода независимости. Анализируются литературные произведения с целью выявления процесса формирования идентичности через национальные ценности, историческую память и духовные традиции. Особое внимание уделено творческим подходам писателей и поэтов, направленным на развитие национального сознания, а также выявлению способов выражения

национальной идентичности в современной литературе.

Kirish. Mustaqillik davri O‘zbekiston adabiyoti tarixida muhim burilish nuqtasi bo‘lib, bu davr adabiyotida milliy o‘zlikni ifodalash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u o‘tmish va hozirgi zamon o‘rtasida madaniy va milliy ongni shakllantirish jarayonini aks ettiradi. Mustaqillik yillarida yozuvchilar va shoirlar o‘z asarlarida milliy qadriyatlarni, tarixiy xotirani, urf-odat va an’analarni targ‘ib qilishga e’tibor qaratgan, bu esa o‘zlikni shakllantirishning ijodiy va estetik yo‘llarini ochib bergan. Shu davr adabiyoti nafaqat milliy o‘zlikni ifodalash, balki yangi mustaqil davlatning ijtimoiy, siyosiy va madaniy rivojlanishi bilan bog‘liq masalalarni yoritish vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Tadqiqotda milliy o‘zlikni shakllantirishning turli vositalari, jumladan, til va uslub, obraz va motivlar, xalq an’analari va tarixiy hodisalar tahlil qilinadi, bu orqali bo‘lajak o‘quvchi mustaqillik davri adabiyotidagi milliy ruhiyatni chuqurroq anglash imkoniga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, kirish qismida adabiyotdagi milliy o‘zlikni ifodalashda zamonaviy ijodiy yondashuvlar, yozuvchilar va shoirlarning o‘zbek milliy madaniyatini saqlash va rivojlantirishga qaratilgan sa’y-harakatlari ko‘rib chiqiladi. Kirish qismida mustaqillik davri adabiyoti shuningdek, global va regional madaniyatlar bilan bog‘lanish, milliy va universal qadriyatlarni uyg‘unlashtirish jarayonida milliy o‘zlikning shakllanishiga qanday hissa qo‘shishi tahlil qilinadi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqotning asosiy maqsadi mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlikni ifodalashning mazmuni, vositalari va pedagogik hamda madaniy ahamiyatini o‘rganishdan iborat bo‘lib, bu mavzu nafaqat adabiyotshunoslik, balki milliy ong va madaniyatni rivojlantirish sohasida ham dolzarb ekanligini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar tahlili. Mustaqillik davri O‘zbekiston adabiyotida milliy o‘zlikni ifodalash masalasi turli tadqiqotlarda keng yoritilgan va u adabiyotning ijtimoiy, madaniy va pedagogik funksiyalari bilan uzviy bog‘liq ekanligi qayd etilgan [1]. Tadqiqotchilar shuni ta’kidlashadiki, bu davr adabiyoti o‘zbek milliy qadriyatlarini, tarixiy xotira va madaniy an’analarni yangi ijodiy shaklda aks ettirishga intilgan [2]. Milliy o‘zlikning ifodalanishi asarlardagi obrazlar, motivlar va til vositalari orqali amalga oshiriladi, bunda yozuvchilar va shoirlar xalqning o‘ziga xos ruhiyati va tarixiy tajribasini asarlarida aks ettirishga harakat qilgan [3]. Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mustaqillik davri adabiyoti milliy o‘zlikni shakllantirish bilan birga, global madaniyat bilan integratsiyalashish jarayonini ham o‘zida aks ettiradi, bu esa o‘quvchilarda nafaqat milliy, balki universial qadriyatlarni tushunish imkonini beradi [4]. Shuningdek, mustaqillik davri adabiyotidagi milliy o‘zlikni ifodalashning ijodiy yondashuvlari, yozuvchilarning she’riyat va proza orqali milliy ongni

rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlari, shuningdek, xalq og'zaki ijodi va tarixiy xotiradan foydalanish usullari tadqiqotlarda alohida qayd etilgan [5]. Shu tarzda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davri adabiyoti nafaqat milliy o'zlikni ifodalash vositasi, balki pedagogik va madaniy funksiyalarga ega bo'lib, yozuvchilar va shoirlarning ijodiy yondashuvlari orqali o'quvchilarni milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va madaniy ong bilan tanishtirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Materiallar va usullar. Tadqiqotda mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlikni ifodalash jarayonini o'rganish uchun adabiy manbalar sifatida so'nggi yigirma yillik davrda yozilgan proza va she'riyat asarlari tanlangan, shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalaridan, dramatik va badiiy asarlardan foydalanilgan. Tadqiqot materiali sifatida O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan davrdagi mashhur yozuvchilar va shoirlarning asarlari tanlab olingan bo'lib, ularning ijodida milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, urf-odat va milliy ruhiyatni ifodalash usullari tahlil qilingan. Tadqiqotning metodologik asosini sifat va miqdoriy tadqiqot usullari tashkil etadi; sifat usullari doirasida matnlarni tahlil qilish, kontent-tahlil va diskurs tahlili qo'llanilgan bo'lsa, miqdoriy usullar orqali milliy o'zlikni ifodalovchi asosiy mavzular va motivlar soni aniqlangan. Tadqiqot jarayonida matnlarni mavzular bo'yicha tasniflash, obraz va motivlar tahlili, til va uslub xususiyatlarini aniqlash kabi amaliy metodlardan foydalangan, shuningdek, yozuvchilar va shoirlarning milliy o'zlikni ifodalashga qaratilgan ijodiy yondashuvlari sistematik tarzda qayd etilgan. Tadqiqotda foydalanilgan materiallar milliy o'zlikning shakllanishida asosiy rol o'ynaydigan elementlar — tarixiy xotira, urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi va madaniy qadriyatlarni o'z ichiga olgan holda tahlil qilingan. Shu bilan birga, tadqiqotning metodik yondashuvida komparativ tahlil ham qo'llanilgan bo'lib, turli asarlar orasidagi milliy o'zlikni ifodalash usullari, obraz va motivlar orqali shakllanishi o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida matnlarni mukammal tahlil qilish uchun sifatli va miqdoriy ko'rsatkichlar integratsiyalashgan, ya'ni matnlardagi milliy o'zlikni ifodalovchi unsurlar soni va ularning badiiy uslub bilan ifodalangan darajasi o'rganilgan. Shu tariqa, materiallar va usullar bo'limi tadqiqotning ilmiy asosini tashkil etib, mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlikni shakllantirish jarayonini tizimli, metodologik jihatdan to'liq va samarali tarzda o'rganishga imkon yaratadi.

1-Jadval. Mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlikni ifodalash usullari va komponentlari

Milliy o'zlik komponenti	Ifodalash usullari	Misol adabiyotlar / manbalar
Tarixiy xotira	Tarixiy voqealar va shaxslarni badiiy shaklda aks ettirish	Dehkanov, 2015; Nazarov, 2018
Madaniy qadriyatlar	An'ana, urf-odat, xalq og'zaki ijodi elementlarini qo'llash	Yo'ldoshev, 2017; Rustamov, 2022

Milliy o‘zlik komponenti	Ifodalash usullari	Misol adabiyotlar / manbalar
Milliy ruhiyat	Obraz va motivlar orqali milliy o‘zlikni ifodalash	Karimov, 2020; Tursunov, 2021
Pedagogik funksiyalar	Yosh avlodda milliy qadriyat va madaniy ongni rivojlantirish	Bazarov, 2019; Dehkanov, 2015
Zamonaviy kontekst	Global va regional madaniyat bilan integratsiyalashish, aktual ijtimoiy masalalarni yoritish	Rustamov, 2022; Yo‘ldoshev, 2017

Ushbu jadval mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlikni ifodalashning asosiy komponentlari va ularni amalga oshirish usullarini tizimli tarzda ko‘rsatadi. Tarixiy xotira komponenti yozuvchilar va shoirlar tomonidan tarixiy voqealar va shaxslarni badiiy shaklda aks ettirish orqali ifodalanadi, bu esa o‘quvchilarda milliy ongni rivojlantirishga xizmat qiladi. Madaniy qadriyatlar esa xalq an’analari, urf-odat va og‘zaki ijod elementlari orqali aks ettiriladi, bu orqali milliy ruhiyat va o‘zlikning shakllanishi qo‘llab-quvvatlanadi. Milliy ruhiyat komponenti obraz va motivlar orqali ifodalangan bo‘lib, yozuvchilar va shoirlarning ijodiy yondashuvlari orqali mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlikning badiiy tafakkurini boyitadi. Pedagogik funksiyalar esa milliy qadriyat va madaniy ongni yosh avlodga yetkazish orqali amalga oshadi, bu esa adabiyotning tarbiyaviy va o‘quvchi rivojiga qo‘shadigan hissasini namoyon qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy kontekst komponenti global va regional madaniyat bilan integratsiyalashish, shuningdek, aktual ijtimoiy masalalarni yoritish orqali milliy o‘zlikni zamonaviy hayot bilan uzviy bog‘laydi. Shu tarzda, jadvaldagi komponentlar va ularni ifodalash usullari bir-biri bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlikni shakllantirishning kompleks va ko‘p qirrali jarayonini aks ettiradi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlikni ifodalash jarayoni murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, u yozuvchilar va shoirlarning ijodiy yondashuvlari, xalq og‘zaki ijodi, tarixiy xotira va madaniy qadriyatlarni integratsiyalash orqali amalga oshadi. Tadqiqot davomida tanlangan adabiy manbalarni tahlil qilish natijasida aniqlanishicha, mustaqillik davrida yozilgan asarlar milliy qadriyatlar va o‘zlikni shakllantirishga qaratilgan mavzular bilan boyitilgan bo‘lib, ular orqali o‘quvchi va yosh avlodda milliy ongni rivojlantirishga intilish kuzatiladi. Matnlarda milliy o‘zlikni ifodalashning asosiy usullari sifatida tarixiy voqealar va shaxslarni badiiy shaklda aks ettirish, xalq og‘zaki ijodi elementlarini asarlarga integratsiyalash, til va uslubdagi milliy o‘zlikni aks ettiruvchi o‘ziga xosliklar hamda obraz va motivlar orqali ifodalash aniqlangan. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, milliy o‘zlikni ifodalash faqat tarixiy yoki madaniy komponent bilan cheklanmay, zamonaviy jamiyatning ijtimoiy, siyosiy va pedagogik kontekstida

ham o‘z aksini topadi, ya’ni yozuvchilar va shoirlar asarlarida milliy ruhiyatni saqlash va uni yosh avlodga yetkazish masalasi doimiy ravishda markaziy o‘rin egallaydi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan proza va she’riyat asarlarida milliy o‘zlikni shakllantirish jarayoni turli qatlamlarda amalga oshirilishi kuzatildi: ba’zi asarlar tarixiy voqealar va shaxslar orqali milliy identifikatsiyani mustahkamlasa, boshqalari xalq og‘zaki ijodi va an’analar orqali milliy ruhiyatni boyitadi, shuningdek, zamonaviy ijtimoiy masalalar bilan bog‘liq motivlar orqali milliy o‘zlikni aktualizatsiya qiladi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, mustaqillik davri adabiyoti nafaqat milliy o‘zlikni ifodalash vositasi, balki pedagogik va madaniy funksiyaga ega bo‘lib, u orqali o‘quvchilarda milliy qadriyatlarni anglash va qadrlash qobiliyati rivojlantiriladi. Tadqiqot muhokamasi shuni ham ko‘rsatdiki, milliy o‘zlikni shakllantirish jarayoni ijodiy va badiiy yondashuvlar orqali amalga oshiriladi, bunda yozuvchilar va shoirlar o‘z asarlarida tarixiy va madaniy unsurlarni sintez qilgan holda milliy ruhiyatni aks ettiradi, bu esa o‘quvchilar va yosh avlodning milliy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, milliy o‘zlikni ifodalash jarayoni har bir asarda individual va ijodiy yondashuv orqali amalga oshadi, bu esa mustaqillik davri adabiyotini nafaqat tarixiy, balki pedagogik va madaniy nuqtai nazardan ham dolzarb qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlikni ifodalash murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u yozuvchilar va shoirlarning ijodiy yondashuvlari, xalq og‘zaki ijodi, tarixiy xotira va madaniy qadriyatlarni integratsiyalash orqali amalga oshadi. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, mustaqillik davri asarlarida milliy qadriyatlar, urf-odatlar, tarixiy voqealar va shaxslar badiiy shaklda aks ettirilgan bo‘lib, ular orqali o‘quvchi va yosh avlodda milliy ongni rivojlantirishga intilish kuchayadi. Matnlarda milliy o‘zlikni ifodalashning asosiy vositalari sifatida til va uslubdagi milliy o‘zlikni aks ettiruvchi xususiyatlar, obraz va motivlar orqali milliy ruhiyatni ifodalash, shuningdek, xalq og‘zaki ijodi va tarixiy xotirani integratsiyalash kuzatiladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy o‘zlikni shakllantirish jarayoni nafaqat tarixiy va madaniy komponentlar bilan cheklanmay, balki zamonaviy ijtimoiy va pedagogik kontekst bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, yozuvchilar va shoirlarning ijodiy yondashuvlari orqali milliy ruhiyatni saqlash va uni yosh avlodga yetkazish muhim vazifa sifatida amalga oshiriladi. Tadqiqot shuni ham ko‘rsatdiki, mustaqillik davri adabiyotidagi milliy o‘zlikning ifodalanishi individual va ijodiy yondashuvlar orqali amalga oshadi, bu esa o‘quvchilar va yosh avlodni milliy qadriyatlarni anglash va qadrlashga, shaxsiy va madaniy rivojlanishga rag‘batlantiradi. Shu tariqa, tadqiqot xulosasi shundan iboratki, mustaqillik davri adabiyoti milliy o‘zlikni shakllantirishda nafaqat badiiy vosita, balki pedagogik va madaniy ahamiyatga ega bo‘lib, yozuvchilar va shoirlarning ijodiy yondashuvlari orqali o‘quvchilarni milliy

qadriyatlar, tarixiy xotira va madaniy ong bilan tanishtirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Dehkanov, A. (2015). Mustaqillik davri adabiyoti va milliy o'zlik. Toshkent: Fan va Texnologiya.
2. Yo'ldoshev, S. (2017). O'zbek adabiyotida milliy qadriyatlar va madaniyat. Toshkent: Sharq.
3. Nazarov, R. (2018). Mustaqillik davri she'riyatida milliy ruhiyat. Toshkent: O'zbekiston.
4. Karimov, B. (2020). Proza va milliy o'zlik: Mustaqillik davri tahlili. Toshkent: Adabiyot.
5. Tursunov, F. (2021). O'zbek adabiyotida tarixiy xotira va milliy o'zlik. Toshkent: Ilm-fan.
6. Bazarov, M. (2019). Milliy o'zlik va pedagogik funksiyalar: Mustaqillik davri adabiyoti misolida. Toshkent: Ta'lim.
7. Rustamov, J. (2022). Mustaqillik davri adabiyotida madaniy va badiiy yondashuvlar. Toshkent: O'zbekistan Press.